

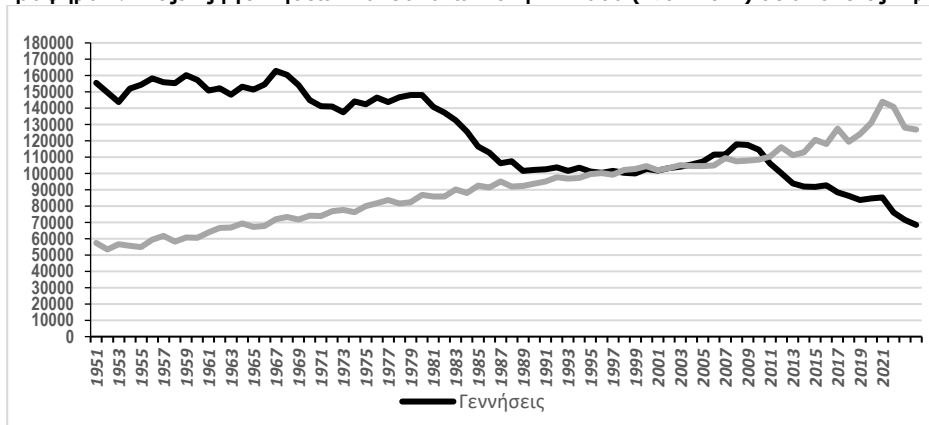
Η εξέλιξη των φυσικών ισοζυγίων στην Ελλάδα σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο (1980-2024)

Βύρων Κοτζαμάνης *

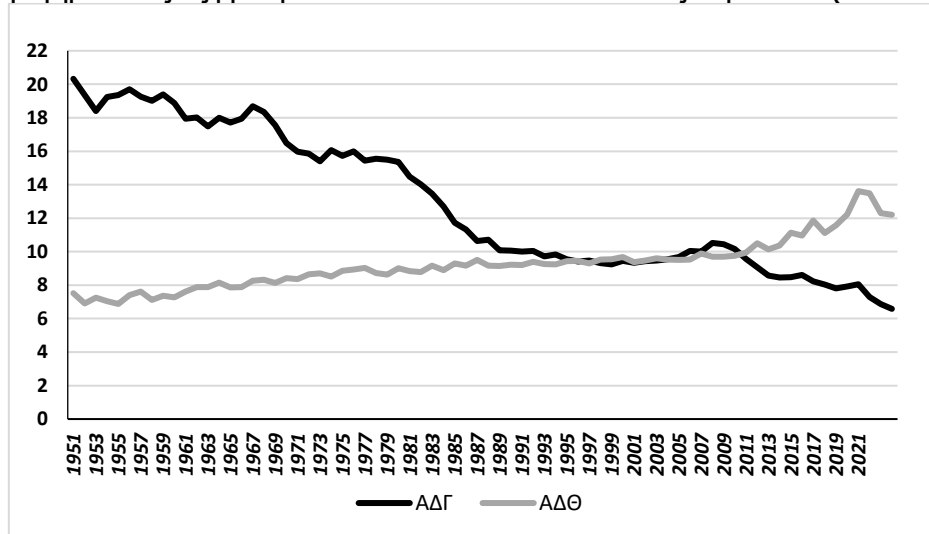
Τα φυσικά ισοζυγία (Φ.Ι./ γεννήσεις – θάνατοι) από το 1951 έως το 2010 στη χώρα μας, αν εξαιρέσουμε μια σύντομη περίοδο (1998—2003) κατά την οποία οι γεννήσεις ήταν λίγο λιγότερες από τους θανάτους, παρέμειναν θετικά αν και φθίνοντα (98 χιλ. περισσότερες γεννήσεις το 1951, από 1,0 -ελάχιστο- έως 10,5 χιλ. -μέγιστο- περισσότερες το 2004-2010). Από τις αρχές όμως της δεκαετίας του 2010 (**Γράφημα 1**) οι θάνατοι είναι σταθερά περισσότεροι από τις γεννήσεις (+4,3 χιλ. το 2011, +58,5 χιλ. το 2024) και θα συνεχίσουν να είναι, ακόμη και αν η πτωτική πορεία των γεννήσεων ανακοπεί, και τις αμέσως επόμενες δεκαετίες. Τα αρνητικά μετά το 2010 φυσικά ισοζύγια (συνολικά 510 χιλ. θάνατοι περισσότεροι από γεννήσεις την περίοδο 2011-2024) συνέβαλαν στην μείωση του συνολικού πληθυσμού της χώρας μας, μια μείωση καθ' όλα σημαντική -715 χιλ. βάσει των εκτιμήσεων της ΕΛΣΤΑΤ). Η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται και στους αδρούς δείκτες γεννητικότητας (ΑΔΓ) και θνησιμότητας (ΑΔΘ), δείκτες που δίδουν γεννήσεις και θανάτους ανά χίλιους κάτοικους (**Γράφημα 2**). Έτσι εάν το 1951 είχαμε 20,3 γεννήσεις και 7,5 θανάτους ανά 1000 κάτοικους και ένα θετικό φυσικό ισοζύγιο 12,8‰ (20,3- 7,5‰), το 2024 είχαμε 6,6 γεννήσεις και 12,2 θανάτους ανά χίλιους κάτοικους (δηλαδή 5,6 περισσότερους θανάτους από γεννήσεις ανά 1000 κατοίκους).

Η μεταβολή του πρόσημου των Φ.Ι. από θετικά σε μονίμως αρνητικά οφείλεται σε δυο λόγους: 1) οι θάνατοι, αν και κερδίσαμε σχεδόν 17 χρονιά ζωής ανάμεσα στο 1951 και το 2024 αυξάνονται συνεχώς, λόγω της γήρανσης (της αύξησης δηλαδή του πλήθους των 65 ετών και άνω που από 520 χιλ. το 1951 εγγίζουν τα 2,5 εκατομ. σήμερα -και προφανώς και του ποσοστού τους στον συνολικό πληθυσμό από 6,8 στο 23% -, και 2) οι γεννήσεις που τις τελευταίες δεκαετίες, παρόλες τις όποιες διακυμάνσεις τους μειώθηκαν σημαντικά (148 χιλ. το 1980, 68,5 το 2024) καθώς οι γυναίκες που γεννήθηκαν ανάμεσα στο 1955 και το 1985 από τις οποίες προέρχεται το σύνολο σχεδόν των γεννήσεων μετά το 1980 κάνουν όλο και λίγο λιγότερα παιδιά και σε όλο και μεγαλύτερη ηλικία : γύρω από τα 2 παιδιά κατά μέσο όρο όσες γεννήθηκαν ανάμεσα στο 1940 και το 1960, αλλά λιγότερα από 1,5 όσες γεννήθηκαν γύρω από το 1985.

Γράφημα 1. Η εξέλιξη γεννήσεων και θανάτων στην Ελλάδα (1951-2024) σε απόλυτες τιμές

Γράφημα 2. Η εξέλιξη γεννήσεων και θανάτων ανά 1000 κατοίκους στην Ελλάδα (1951-2024)

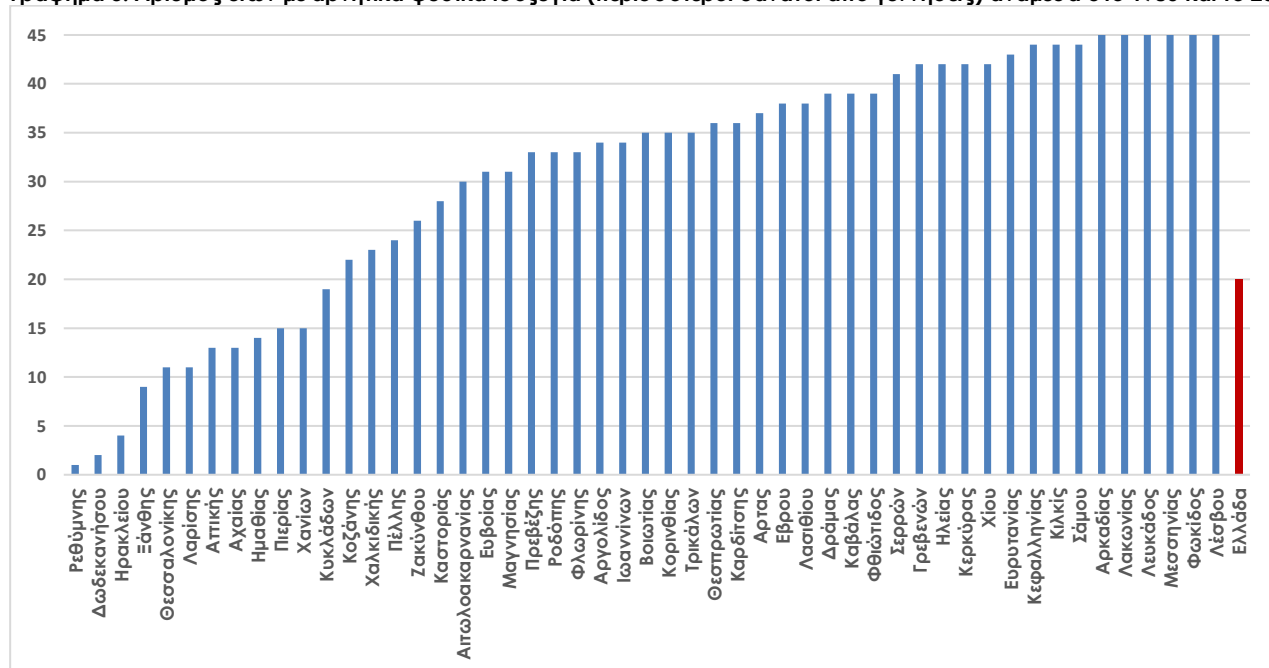

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ

Η πορεία γεννήσεων και θανάτων σε εθνικό επίπεδο καθώς και οι επιπτώσεις της, άμεσες και απώτερες, έχουν προκαλέσει έντονο προβληματισμό και η «υπογεννητικότητα» κυριαρχεί την τελευταία δεκαετία στον δημόσιο διάλογο. Ελάχιστα όμως μέχρι σήμερα μας έχει προβληματίσει η σημαντικά διαφοροποιημένη πορεία γεννήσεων, θανάτων και φυσικών ισοζυγίων σε χαμηλότερα χωρικά επίπεδαⁱ. Στο σύντομο αυτό κείμενο θα αναδείξουμε τις διαφοροποιήσεις αυτές εξετάζοντας την περίοδο 1980 -2024 για την οποία διαθέτουμε δεδομένα για γεννήσεις και θανάτους τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

Για την ανάδειξή τους υπολογίσαμε τον αριθμό των ετών με αρνητικά Φυσικά Ισοζύγια την περίοδο 1980-2024 στους 51 νομούς (Γράφημα 3). Διαπιστώνουμε έτσι ότι, ενώ σε εθνικό επίπεδο καταγράφονται περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις στα 20 από τα 45 εξεταζόμενα έτη, σε περιφερειακό επίπεδο έχουμε στο ένα άκρο 15 νομούς στους οποίους καταγράφονται από το 1980 ως και το 2024 αρνητικά φυσικά ισοζύγια για 41 ή και περισσότερα έτη (!!!) ενώ στο άλλο άκρο σε 3 (Ρέθυμνο, Δωδεκάνησα και Ηράκλειο) καταγράφονται αρνητικά φυσικά ισοζύγια για 1, 2 και 4 αντίστοιχα μόνον χρόνια. 6 νομοί κυμαίνονται γύρω από τον μέσο εθνικό όρο (αρνητικά Φ.Ι για 15 - 24 από τα εξεταζόμενα 45 έτη), ενώ σε 19 οι θάνατοι υπερτερούν των γεννήσεων για 30 έως και 39 έτη. Η διαφορά δε ανάμεσα στις ακραίες περιπτώσεις είναι συνταρακτική: **σε 6 νομούς (Αρκαδία, Λακωνία, Λευκάδα, Μεσσηνία, Φωκίδα και Λέσβος) καταγράφονται περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις για όλη την εξεταζόμενη περίοδο (για 45 συνεχή χρόνια) ενώ στο Ρέθυμνο για ένα μόνον έτος**ⁱⁱ.

Γράφημα 3. Αριθμός ετών με αρνητικά φυσικά ισοζύγια (περισσότεροι θάνατοι από γεννήσεις) ανάμεσα στο 1980 και το 2024

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Φυσική κίνηση του πληθυσμού, ίδιοι υπολογισμοί

Το ερώτημα που προφανώς τίθεται (« που οφείλονται οι εξαιρετικά διαφοροποιημένες αυτές πορείες »;) χρήζει μιας πρώτης απάντησης: διαφοροποιημένη μεταπολεμικά εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση καθώς και διαφοροποιημένη γονιμότητα των γενεών έχουν οδηγήσει προοδευτικά και σε μια σαφώς διαφοροποιημένη κατανομή του πληθυσμού ανά ηλικία με νομούς που συγκεντρώνουν πολύ περισσότερους ηλικιωμένους από νέους -και το αντίστροφο-, με αποτέλεσμα αρνητικά φυσικά ισοζύγια για μακρά σειρά ετών στους πρώτους, και, για μικρό αριθμό στους δεύτερους.

ⁱ Η διαφοροποιημένη μεταπολεμικά πορεία στη χώρα μας των βασικών δημογραφικών συνιστωσών σε χαμηλότερα του εθνικού επίπεδα (Περ. Ενότητες, Δήμοι, Δημοτικές Ενότητες), μια πορεία που έχει οδηγήσει στην δημογραφική κατάρρευση ενός σημαντικού τμήματος του υπαίθρου χώρου υποθηκεύοντας εκτός των άλλων την ανάπτυξη και την εδαφική συνοχή του δεν μας είχε απασχολήσει ιδιαίτερα μέχρι πρόσφατα. Τις διαφοροποιήσεις αυτές έχουμε από την δεκαετία ήδη του 2000 αναδείξει στο Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων (ΕΔΚΑ) του Παν. Θεσσαλίας, από το 2020 με το χρηματοδοτούμενο από το ΕΛΙΔΕΚ ερευνητικό πρόγραμμα «Δημογραφικά Προτάγματα στην Έρευνα και Πρακτική στην Ελλάδα» και, στη συνέχεια, πρόσφατα, μέσω του Ινστιτούτου Δημογραφικών Ερευνών και Μελετών (ΙΔΕΜ). Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να ανατρέξουν στους δικτυακούς τόπους <https://x-demography.gr/> (>ενημέρωση->Flah News + Focus/ και EDKA/demographika-teukhe-aro-to-edka) καθώς και στο <https://indemography.gr/category/enimerosi/deltia/>.

ⁱⁱ Οι διαφορές δε ανάμεσα στο πρώτο από τα εξεταζόμενα έτη της χρονοσειράς μας (1980) και το τελευταίο (2024) είναι συνταρακτικές. Το 1980, όταν σε εθνικό επίπεδο αναλογούσαν 0,6 θάνατοι ανά μια γέννηση, σε 10 νομούς είχαμε περισσότερους θανάτους από γεννήσεις με τον λόγο Θάνατοι/γέννηση σε αυτούς να κυμαίνεται από 1,02 έως 1,55. Το 2024, όταν σε εθνικό επίπεδο αναλογούσαν 1,84 θάνατοι ανά μια γέννηση, σε 50 από τους 51 νομούς ο ίδιος λόγος κυμαίνονταν από 1,01-ελαχιστο- έως 3,76 -μέγιστο-. Σε τρεις δε από αυτούς (Γρεβενά, Ευρυτανία και Σέρρες) είχαμε περισσότερους από 3 θανάτους ανά μια γέννηση, και σε δέκα περισσότερους από 2,5.